

STATSVETENSKAPLIGA INSTITUTIONEN

REMISSYTTRANDE

Förstärkt skydd för väljarna vid röstmottagningen (SOU 2021:7)

Göteborgs universitet

Henrik Ekengren Oscarsson

Enhet: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet

Diarienummer: GU 2021/430

Yttrande

De globalt mycket uppmärksammade amerikanska presidentvalen 2016 och 2020 har skapat en trend mot ett ökat ifrågasättande av valresultat och ökade angrepp mot legitimiteten i demokratiska val. Berättelser om att det förekommer oegentligheter och valfusk har därmed fått spridning även i Sverige. Vår bedömning är att den typen av misstro och misstänkliggörande kan bli vanligare inför 2022 års val. Mot bakgrund av denna utveckling är en fortsatt reformering av det svenska valförfarandet mycket välkommet. Att värna genomförandet av fria och hemliga val och av väljarnas känsla av trygghet och säkerhet i samband med röstningen är helt avgörande för att upprätthålla demokratisk legitimitet för valresultaten.

Det första betänkandet från 2020 års vallagsutredning (2021:7) föreslår en rad viktiga förtydliganden i vallagen som avser att stärka skyddet för fria och hemliga val. Förslagen är utmärkta och väl avvägda svar på brister som uppmärksammats och återkommande kritik som riktats mot valförfarandet i Valmyndighetens erfarenhetsrapporter, av utländska valobservatörer, av tidigare utredningar och i Riksrevisionens rapporter, genom ärenden till Valprövningsnämnden, samt i offentlig debatt. Det är också positivt att de förslag som läggs kan träda i kraft redan före de allmänna valen i september 2022.

Flera av förslagen på förändringar kan redan i närtid fungera som moteld mot propaganda som avser att minska medborgarnas förtroende för valförfarandet. Att förtydliga i vallagen att även all *röstmottagning* (inte bara rösträkningen) är offentlig är ett viktigt signalvärde för att ytterligare markera transparensen i det starkt decentraliserade och manuella svenska valförfarandet. Det lyfter fram styrkan i vårt sätt att genomföra val, där 50 000+ medborgare vid omkring 6 000 vallokaler är engagerade vid en första rösträkning och där den lågteknologiska för hand-räkningen åtminstone i teorin kan genomföras "i skenet av stearinljus" om så skulle krävas. Denna ordning är tillsammans med vårt starkt proportionella valsystem ett av de viktigaste skälen till att storskaligt valfusk är närmast lönlöst att iscensätta.

Förslagen om att valnämnden övertar ansvaret för att lägga ut valsedlar, en utsedd ordförande som är närvarande i vallokalerna, väljarbiträden med tystnadsplikt, ökade krav på likformighet i presentationen av valsedlar och fortsatt praktiserande av de avskärmningar av valsedlar som infördes 2019 är saker som vi bedömer kommer att ha en positiv inverkan på väljarnas erfarenhet att rösta i valet 2022. Förtydligandet att väljare ska vara ensam bakom valskärmen och själv göra iordning sina röster är ett konkret förslag om förstärkning av valhemligheten som har ett stort signalvärde när det gäller att poängtera den enskilda väljarens suveränitet. Förstärkningsförslagen visar på ett tydligt sätt vad som är det yttersta syftet med fria och hemliga val, både för väljare och röstmottagare.

Röstmottagarnas möjligheter att upprätthålla ordningen stärks genom att åtminstone en person med erfarenhet från tidigare val finns bland röstmottagarna, och att röstmottagarna ges befogenhet att avvisa personer som inte följer anvisningar och därigenom stör ordningen. Vallagsutredningen hoppas härmed att en förbättrad arbetsmiljö i vallokalerna indirekt leder till att rekryteringen av röstmottagare underlättas i framtiden. Givet den helt

centrala betydelse våra röstmottagare har för att alls kunna genomföra svenska val – och givet det ökade ansvar och den ökade börda som många av utredningens förslag innebär för röstmottagarna (förlängd utbildning och utökad kommunikation med enskilda väljare i vallokaler) – hade vi här förväntat oss en bredare analys av huruvida dessa åtgärder verkligen kan säkra rekryteringen av röstmottagare i kommande val.

På en punkt anser vi att det är viktigt att vallagskommittén tar tydligare ställning och använder skarpare formuleringar. Nära nog samtliga problem som granskande aktörer lyfter med det nuvarande svenska valförfarandet – om det så handlar om kostnader, logistik, valhemlighet, säkerhet, avgränsningar för propaganda utanför vallokaler, ordning och genomströmning i vallokaler, ökad tidsåtgång för rösträkandet, risken för fel och möjligheter att snabbt anordna omval eller extraval – hänger samman med utformningen av det svenska valsedelssystemet. De många små justeringar av valsedelshanteringen och röstningsmottagningen som utredningen finner nödvändiga för att förbättra väljarnas skydd är bra. Men samtidigt är många av de problem som förslagen är tänkta att åtgärda en direkt följd av valsedlarnas stora antal. När, frågar vi oss, ska Sverige åtgärda vad som enligt många oberoende bedömare är "roten till det onda", nämligen valsedelssystemet?

I detta första betänkande nämns 'frågan om valsedelssystemet' endast mycket försiktigt, i anslutning till den utvärdering som vallagskommittén föreslår ska genomföras i samband med 2022 års val som rör tillämpningen av bestämmelserna om avskärmningar av valsedlar. Det är viktigt att vallagskommittén i sitt avslutande betänkande genomför en självständig samlad analys och bygger upp en kraftfull argumentation kring det stora behovet av en genomlysning och reformering av vårt valsedelssystem. De argument som partierna för fram för att *behålla* det nuvarande valsedelssystemet – med hänvisningar till traditioner och partiets sätt att organisera sig – framstår ännu som outvecklade och behöver preciseras ytterligare för att rättvist kunna värderas tillsammans med den rätt så omfattande arsenal av argument som finns för att *reformera* valsedelssystemet, exempelvis genom införande av ett slags enhetsvalsedel. Vi kan inte se att utredningens direktiv begränsar möjligheterna att sätta in förändringsförslag i ett större sammanhang som omfattar hela det svenska valsedelssystemet, inklusive valsedelssystemet. Särskilt med tanke på att valsedelssystemet är så intimt förknippat med den översyn om väljarskydd vid röstmottagningen som uppdraget gäller. I själva verket skulle en sådan kontextualisering vara lämplig.